

PRACE NAUKOWE

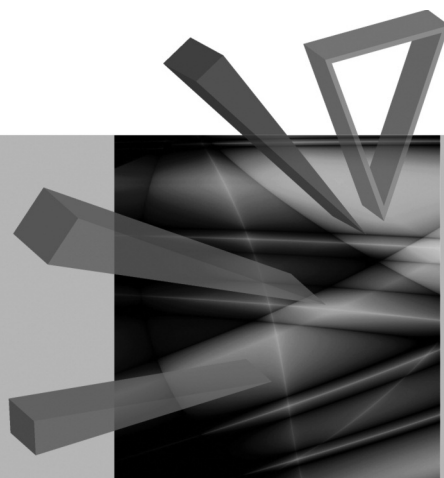
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

231

Kryzys a rozwój zrównoważony rolnictwa i energetyki

pod redakcją

Andrzeja Graczyka

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzenci: Ryszard Janikowski, Stanisława Sokołowska

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia publikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl> oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com, a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-143-0

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
-------------	---

Część 1. Równoważenie rozwoju rolnictwa w warunkach kryzysu

Barbara Kryk: Wpływ kryzysu ekonomicznego na koniunkturę w rolnictwie polskim	13
Agnieszka Becla: Genetycznie modyfikowane organizmy szansą i zagrożeniem dla środowiska przyrodniczego i gospodarki w skali globalnej	22
Agnieszka Lorek: Światowy kryzys żywnościowy, przyczyny i wpływ na kraje rozwijające się	38
Karol Kociszewski: Rozwój rynków żywności ekologicznej w skali globalnej, regionalnej i makroekonomicznej	51
Wiktor Szydło: Globalny kryzys finansowy – wyzwania dla polityki gospodarczej i społecznej (w kierunku rozwoju zrównoważonego)	66
Katarzyna Brodzińska: Problemy środowiskowej oceny zrównoważonego rozwoju rolnictwa ze szczególnym uwzględnieniem instrumentów WPR	84
Wawrzyniec Czubak, Karolina Pawlak: Efekty WPR w realizacji założeń rolnictwa zrównoważonego w Polsce	99
Adam Pawlewicz, Katarzyna Pawlewicz, Joanna Kościńska: Funkcjonowanie gospodarstw rolnych na obszarach „Natura 2000” z terenu powiatu olsztyńskiego	113
Anna Bisaga: Endogenizacja rozwoju warunkiem przeciwdziałania sytuacjom kryzysowym na przykładzie badań w rolnictwie regionu opolskiego	125
Piotr Bórawski: Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju gospodarstw agroturystycznych na przykładzie badań własnych	140

Część 2. Produkcja i wykorzystanie energii w kontekście zrównoważonego rozwoju

---

Andrzej Graczyk: Makroekonomiczne aspekty rozwoju energetyki odnawialnej w Polsce	153
Alicja Graczyk: Wybór technologii odnawialnych źródeł energii dostosowanych do warunków rozwoju Dolnego Śląska	168
Tadeusz Pindór, Leszek Preisner: Wykorzystanie wybranych odnawialnych źródeł energii w kontekście kryteriów rozwoju zrównoważonego	186

Urszula E. Gołębiowska: Produkcja rzepaku na cele energetyczne sposobem na dywersyfikację oferty rynkowej gospodarstw rolnych	197
Zdzisław Szalbierz, Edyta Ropuszańska-Surma: Bezpieczeństwo energetyczne Dolnego Śląska a procesy regulacji	214
Bazyli Poskrobko: System zarządzania energią w gminie jako narzędzie łagodzenia kryzysu ekologicznego.....	234
Edyta Sidorczyk-Pietraszko, Magdalena Ligus, Tomasz Poskrobko: Koszty i koszty społeczne modernizacji systemów energetycznych na poziomie lokalnym	255
Bożydar Ziółkowski: Energetyka odnawialna w rozwiązywaniu kryzysu rozwojowego – założenia modelu ekoinnowacyjnej gospodarki.....	271
Magdalena Protas: Inwestycje w zrównoważoną energetykę jako stymulator rozwoju lokalnego.....	287
Tomasz Żołyński: Proces przemian w gminach inwestujących w energię odnawialną i poprawę efektywności energetycznej (na przykładzie gmin Dzierżonów i Prusice).....	300
Olga Anna Oryńcz: Produkcja biodiesla na własny użytek w gospodarstwie rolnym szansą na przetrwanie w kryzysie.....	308

Summaries

Barbara Kryk: Impact of economic crisis on the economic situation in polish agriculture.....	21
Agnieszka Becla: Genetically modified organisms as chance and threat for natural environment and economy on the global scale	37
Agnieszka Lorek: Global food crisis, the causes and impact on developing countries	50
Karol Kociszewski: Development of organic food markets on global, regional and macroeconomic scale	65
Wiktor Szydło: Global financial crisis – challenges for economic and social policy (towards sustainable development).....	83
Katarzyna Brodzińska: Problems of environmental evaluation of agriculture sustainable development.....	98
Wawrzyniec Czubak, Karolina Pawlak: Effects of the common agricultural policy in achieving the objectives of sustainable agriculture in Poland	112
Adam Pawlewicz, Katarzyna Pawlewicz, Joanna Kościńska: Functioning of the farms in Natura 2000 areas of Olsztyn district in the opinion of farmers.....	124
Anna Bisaga: Endogenisation of the development as a countermeasure of preventing critical situations on the basis of agricultural research in Opole region	139

Piotr Bórawski: Economic conditions of agrotourism farm development based on own research.....	149
Andrzej Graczyk: Macroeconomic aspects of renewable energy development in Poland.....	167
Alicja Małgorzata Graczyk: Choice of renewable energy technology adapted to development conditions of Lower Silesia.....	185
Tadeusz Pindór, Leszek Preisner: The use of selected renewable energy sources in the context of sustainable development criteria.....	196
Urszula E. Gołębiowska: The production of oilseed rape for energy purposes as a way to diversify the farm market offer.....	213
Zdzisław Szalbierz, Edyta Ropuszyńska-Surma: Security of energy supply in Lower Silesia and regulatory procedures.....	233
Bazyli Poskrobko: Energy management system in a municipality as an instrument of mitigating ecological crisis.....	253
Edyta Sidorczuk-Pietraszko, Magdalena Ligus Tomasz Poskrobko: Social benefits and costs of modernization of energy systems at the local level..	270
Bożydar Ziółkowski: Renewable energy industry in diminishing development crisis – assumptions for the model of ecoinnovative economy.....	286
Magdalena Protas: Sustainable energy investments as support for local development.....	299
Tomasz Żołyniak: The process of transformation made by communities' councils in a field of renewable energy and improving energy efficiency (in example of communities: Prusice and Dzierżonów).....	307
Olga Anna Orynych: Production of biodiesel fuel for internal use in agricultural farm as a chance for survival during economic crisis.....	325

Karol Kociszewski

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

ROZWÓJ RYNKÓW ŻYWNOŚCI EKOLOGICZNEJ W SKALI GLOBALNEJ, REGIONALNEJ I MAKROEKONOMICZNEJ

Streszczenie: Celem artykułu jest identyfikacja najważniejszych uwarunkowań przemian rynków żywności ekologicznej w pierwszej dekadzie XXI wieku. Przeprowadzono charakterystykę sytuacji w skali globalnej, w skali regionalnej, na przykładzie Unii Europejskiej, i w skali makroekonomicznej, na przykładzie Polski. Opierając się na danych statystycznych, stwierdzono, że od lat 90. następuje dynamiczny rozwój produkcji ekologicznej na świecie, w tym zwłaszcza w krajach rozwijających się. Następuje to pod silnym wpływem chłonności dwóch największych rynków – USA i UE. Wzrost wartości sprzedaży i produkcji w UE jest w dużej mierze rezultatem instytucjonalnego i finansowego wsparcia Wspólnej Polityki Rolnej. Rolnictwo ekologiczne jest słabo rozwinięte w krajach UE-12, jednak tam najszybciej się ono rozwija. Dotyczy to również Polski, gdzie w pierwszej kolejności zaczęły wzrastać możliwości produkcyjne, a po stronie popytu zauważalne są jedynie symptomy korzystnych zmian. Istotną barierą rozwoju rynku jest dotychczas system dystrybucji. Niezależnie od tego można stwierdzić, że perspektywy dalszego rozwoju są dobre.

Słowa kluczowe: rolnictwo ekologiczne, rynki produktów ekologicznych, światowe i regionalne rynki żywności, ochrona środowiska w rolnictwie.

1. Wstęp

Rynki żywności ekologicznej podlegają dynamicznym procesom rozwojowym. Następuje to w skali globalnej, regionalnej (w znaczeniu regionów o zakresie kontynentalnym) oraz makroekonomicznej. Dlatego też przyjęto następujący cel artykułu: identyfikacja najważniejszych uwarunkowań przemian rynków żywności ekologicznej w pierwszej dekadzie XXI wieku. W opracowaniu skoncentrowano się na tendencjach obserwowanych na rynkach, które najszybciej się rozwijają, co jest uzasadnieniem dla uwzględnienia charakterystyki sytuacji w Unii Europejskiej jako szczególnego przykładu w skali regionalnej. UE jest największym gospodarczo (pod względem wartości PKB) regionalnym ugrupowaniem integracyjnym i jednocześnie największym rynkiem żywności ekologicznej na świecie. Jednocześnie biorąc pod uwagę, że rolnictwo ekologiczne w wielu krajach jest lub powinno być istotnym

czynnikiem zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, w artykule zawarto syntetyczne ujęcie makroekonomiczne. Posłużono się przykładem zmian zachodzących w Polsce. Jako że ewolucja rynków żywności ekologicznej następuje obecnie w warunkach światowego kryzysu ekonomicznego, warto szukać odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu wpływa on na dalszy rozwój tych rynków oraz czy są one w stanie odgrywać rolę czynnika pomocnego w jego przezwyciężaniu. Należy również rozważyć kwestię, czy rynki żywności ekologicznej mogą sprzyjać rozwojowi zrównoważonemu w każdej omawianej skali.

2. Ewolucja rolnictwa ekologicznego w skali globalnej

W pierwszej dekadzie XXI wieku notuje się stałą, wysoką dynamikę wzrostu wartości światowego rynku żywności ekologicznej. Stopa wzrostu wartości globalnej podaży w latach 1999-2002 wyniosła 51%, następnie lekko się obniżyła – do 44% (w okresie 2003-2005), aby ponownie wzrosnąć – do 53% (w latach 2006-2008) [Sahota 2010, s. 3]. Mocno zarysowaną tendencją jest rosnąca dominacja rynków dwóch regionów: Europy i Ameryki Północnej¹. W okresie 2003-2009 udział tych dwóch rynków w światowej podaży zwiększył się z 95% do prawie 98%. Jednocześnie sprzedaż rolniczych produktów ekologicznych jest tam jednym z najszybciej rozwijających się segmentów rynku żywności. W 2003 r. wartość sprzedaży na tych dwóch rynkach wynosiła łącznie 19 mld EUR (w tym 9 mld w Ameryce Północnej i 10 mld w Europie), a w 2009 r. już 36 mld EUR (w tym ok. 17 mld w Ameryce Północnej i 19 mld w Europie) [*Organic Market Report* 2010, s. 8-11]. Oznacza to wzrost o 89%. W pozostałych regionach świata sprzedawana jest produkcja o wartości niespełna 1 mld EUR, co stanowi nieco więcej niż 2% globalnej podaży. W klasyfikacji uwzględniającej gospodarki poszczególnych krajów odrębnie zdecydowanie przodują USA i UE (rozpatrywana jako jeden obszar gospodarczy) – łącznie obejmują 93% światowej podaży. Poza nimi jedynym liczącym się dużym rynkiem jest Kanada, której sprzedaż w 2008 r. osiągnęła wartość 1,4 mld EUR. Pod tym względem zajmuje ona 6. miejsce w zestawieniu obejmującym wszystkie kraje członkowskie odrębnie (w tym państwa UE).

Wzrost wartości sprzedaży na największych rynkach przekłada się na zwiększenie wolumenu światowej produkcji i możliwości produkcyjnych. Alokacja czynników produkcji zmienia się na korzyść rolnictwa ekologicznego. Świadczy o tym m.in. fakt, że dynamika wzrostu powierzchni upraw była podobna, a nawet wyższa niż tempo wzrostu wartości podaży żywności ekologicznej w analogicznych okresach. W latach 1999-2002 stopa wzrostu wynosiła 79%, w 2003-2005 – 46%. Jedynie w okresie 2006-2008 powierzchnia upraw rosła wolniej niż wartość podaży – stopa wzrostu powierzchni użytków rolnych wyniosła 21%. W tym aspekcie spowolnienie jest widoczne zwłaszcza w latach 2007-2008 – stopa wzrostu równała

¹ W dostępnych zestawieniach w regionie Ameryki Północnej uwzględnia się jedynie USA i Kanadę.

się 9%. Tym samym można stwierdzić, że w ostatnim okresie do zwiększenia podaży rynkowej wystarczają coraz mniejsze przyrosty powierzchni uprawnej. Może to świadczyć o wzroście efektywności produkcji i poprawie powiązań producentów z rynkiem, co następuje dzięki rozwojowi systemów dystrybucji w krajach wysoko rozwiniętych. Szczegółowe dane obrazujące rozwój możliwości produkcyjnych oparty na zmianach powierzchni uprawnej i liczby producentów znajdują się w tabelach 1 i 2.

Tabela 1. Zmiany powierzchni upraw ekologicznych i liczby producentów na świecie w latach 1999-2008

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Powierzchnia upraw na świecie (w mln ha)	11,0	14,8	17,3	19,7	25,5	29,7	28,9	30,1	32,2	35,1
Przyrost w stosunku do roku poprzedniego (w %)	-	34,0	17,0	14,0	19,0	16,0	-3,0	4,0	7,0	9,0
W tym w krajach rozwijających się (w mln ha)	1,3	4,0	5,7	6,7	6,6	9,9	8,6	9,0	10,6	12,2
Przyrost w stosunku do roku poprzedniego (w %)	-	207,0	42,0	17,0	-1,5	50,0	13,0	5,0	18,0	15,0
Liczba producentów na świecie (w mln)	0,2	0,3	0,4	0,4	0,4	0,5	0,7	0,9	1,2	1,4
Przyrost w stosunku do roku poprzedniego (w %)	-	50,0	33	0,0	0,0	25,0	40,0	28,0	33,0	17,0
Liczba producentów w krajach rozwijających się (w mln)	-	0,1	0,2	0,3	0,2	0,3	0,5	0,7	1,0	1,1
Przyrost w stosunku do roku poprzedniego (w %)	-	-	100,0	50,0	-33,0	33,0	66,0	40,0	43,0	10,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Willer, Kilcher 2010, s. 35-78].

Z danych w tabeli 1 wynika, że szczególnie wysoki, dynamiczny wzrost powierzchni upraw następował w latach 1999-2004, po czym się załamał i ponownie zaczął rosnąć (w przyspieszonym tempie) od 2005 r. Warto zwrócić uwagę, że dynamika wzrostu w krajach rozwijających się była znacznie wyższa niż w skali całego świata i tym samym można uznać, że globalny wskaźnik powierzchni upraw ekologicznych rośnie głównie pod wpływem tej grupy państw. Podobną tendencję można zaobserwować w aspekcie zmian liczby producentów, przy czym w tym przypadku stopy wzrostu były znacznie wyższe niż stopy wzrostu powierzchni uprawnej. Udział krajów rozwijających się w światowej powierzchni upraw wzrósł z 27% w 2000 r. do prawie 35% w 2008 r., a udział rolników z tej grupy krajów wśród światowych producentów z 33% do ponad 78% w tym samym okresie. W wyniku tego szybko rośnie liczebność niewielkich obszarowo podmiotów (zwłaszcza w Afryce i Azji), a także ich udział w ogólnej liczbie gospodarstw ekologicznych na świecie. Zmiany powierzchni uprawnych w podziale na obszary geograficzne przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Powierzchnia upraw ekologicznych i udział upraw ekologicznych w całkowitej powierzchni UR według obszarów geograficznych² w latach 2005-2008

Rok	2005		2006		2007		2008	
	UR ¹ (mln ha)	Udział w UR ²	UR (mln ha)	Udział w UR	UR (mln ha)	Udział w UR	UR (mln ha)	Udział w UR
Afryka	0,4	0,1%	0,7	0,1%	0,9	0,1%	0,9	0,1%
Ameryka Łacińska	5,1	0,8%	5,0	0,8%	6,4	1,0%	8,1	1,3%
Ameryka Północna	2,2	0,6%	1,8	0,5%	2,3	0,6%	2,6	0,7%
Azja	2,7	0,2%	3,0	0,2%	2,9	0,2%	3,3	0,2%
Europa	6,7	1,3%	7,2	1,6%	7,6	1,6%	8,2	1,7%
Oceania	11,8	2,6%	12,4	2,8%	12,1	2,8%	12,1	2,8%
Ogółem	28,9	0,7%	30,1	0,7%	32,2	0,8%	35,1	0,8%

¹ UR – powierzchnia użytków rolnych w danym obszarze geograficznym; ² Udział upraw ekologicznych w całkowitej powierzchni użytków rolnych danego obszaru geograficznego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [The world of organic agriculture... 2010].

Z danych w tabeli 2 wynika, że wzrost powierzchni upraw ekologicznych w krajach rozwijających się następuje w sposób niejednorodny. W latach 2005-2008 najszybciej postępował w Afryce (o 125%) i Ameryce Łacińskiej (o 59%). Wskaźnik udziału w całkowitej powierzchni uprawnej w tych regionach również rośnie, jednak w Afryce pozostaje na niskim poziomie, przez co zmiany nie są widoczne po zaokrągleniu jego wartości do jednego miejsca po przecinku. Inaczej sytuacja przedstawia się w Ameryce Łacińskiej, gdzie powierzchnia upraw ekologicznych jest 9-krotnie większa niż w Afryce. Dzięki temu zmiany omawianego wskaźnika są bardziej wyraźne – w omawianym okresie zanotowano wzrost z 0,8% do 1,3%. W pozostałych regionach świata wzrost powierzchni upraw nie był już tak dynamiczny. W Europie i Azji powierzchnia wzrosła o 22%, w Ameryce Północnej o 18%, a w Oceanii jedynie o 2,5%. Zważywszy, że w tym ostatnim regionie cała powierzchnia znajduje się na terenie jednego państwa, Australii, można uznać, że możliwości dalszego wzrostu w tym kraju są już mocno ograniczone. Nie zmienia to faktu, że w Australii i tym samym w Oceanii znajduje się najwięcej obszarów rolnictwa ekologicznego na świecie (zob. tab. 3). Być może w przyszłości nastąpi rozwój rolnictwa ekologicznego w pozostałych państwach regionu.

Oprócz Oceanii, najwięcej obszarów uprawnych znajduje się w Europie i Ameryce Łacińskiej – po 23% całkowitej powierzchni światowych upraw ekologicznych. Można uznać, że w tych regionach w dalszym ciągu występują dogodne warunki do dalszego wzrostu. Świadczą o tym chociażby największe w skali świata (w wyrażeniu bezwzględny) przyrosty powierzchni – odpowiednio 0,6 i 1,7 mln ha

² W tabeli zestawiono obszary geograficzne, a nie kontynenty ze względu na sposób klasyfikacji stosowany przez organizacje związane z rolnictwem ekologicznym. Przykładowo według dostępnych źródeł danych Ameryka Północna obejmuje tylko USA i Kanadę. Pozostałe kraje tego kontynentu, wraz z Ameryką Środkową i Południową, zostały zaliczone do Ameryki Łacińskiej.

w okresie 2007-2008. Biorąc pod uwagę udział tych regionów w światowej sprzedaży, można uznać, że potencjał rozwojowy w Europie wynika z dużej chłonności rynku UE, a produkcja w Ameryce Łacińskiej rozwija się w dużej mierze dzięki eksportowi (przede wszystkim na rynki USA i Kanady). W Afryce znajduje się jedynie 3% światowych upraw ekologicznych, skupiających ponad jedną trzecią producentów w skali globalnej. Świadczy to o znacznym rozdrobnieniu struktury agrarnej. Jednocześnie dynamicznie rośnie tam liczba gospodarstw, co może być symptomem dużego potencjału dla dalszego rozwoju.

Tabela 3. Wybrane wskaźniki sytuacji w światowym rolnictwie ekologicznym (dane z 2008 r.)

Obszar geograficzny	Afryka	Ameryka Łacińska	Ameryka Płn.	Azja	Europa	Oceania
Udział w światowej powierzchni upraw ekologicznych	3%	23%	7%	9%	23%	35%
Udział w całkowitej liczbie gospodarstw ekologicznych na świecie	34%	19%	1%	29%	16%	1%
Przyrost powierzchni upraw w latach 2007-2008	0%	26%	13%	14%	8%	0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [The world of organic agriculture... 2010].

Pod względem powierzchni uprawnej zdecydowanym liderem na kontynencie południowoamerykańskim jest Argentyna (4 mln ha), dzięki czemu zajmuje 2. miejsce na świecie (po Australii). Duża powierzchnia znajduje się również w Brazylii (1,7 mln ha – 5. miejsce na świecie) i w Urugwaju (0,93 mln ha – 7. miejsce). W pozostałych regionach dominują Chiny (1,85 mln ha – 3. miejsce), USA (1,8 mln ha – 4. miejsce) i dopiero największe kraje UE (Hiszpania – 1,1 mln ha, Włochy – 1 mln ha, Niemcy – 0,9 mln ha), o powierzchni upraw zbliżonej do Indii (1 mln ha). W latach 2007-2008 największe przyrosty powierzchni również odnotowano w Argentynie – 1,2 mln ha. Istotny wzrost dostrzeżono także w Kazachstanie – 0,8 mln ha, w Kanadzie – 0,7 mln ha, Hiszpanii – 0,3 mln ha, w Chinach – 0,3 mln ha, w USA – 0,2 mln ha [The world of organic agriculture... 2010]. Najwięcej producentów występuje w krajach rozwijających się: w Indiach (340 tys.), Ugandzie (180 tys.), Meksyku (128 tys.), Etiopii (101 tys.), Tanzanii (85 tys.), Peru (46 tys.), Indonezji (31 tys.). Znacznie mniejsza ich liczba znajduje się w krajach europejskich, gdzie liderami są Włochy (44 tys.), Grecja (24 tys.) i Hiszpania (21 tys.). Na podstawie powyższych danych można stwierdzić, że popyt na rynkach krajów wysoko rozwiniętych oddziałuje na wzrost zainteresowania produkcją ekologiczną w krajach zacofanych. O ile wspomniana wcześniej Argentyna i inne państwa Ameryki Łacińskiej zaopatrują rynek USA, o tyle kraje afrykańskie i azjatyckie produkują w dużej mierze na rynki UE, czyli państw, z którymi są politycznie i gospodarczo powiązane – po części w konsekwencji systemu postkolonialnego.

3. Uwarunkowania rozwoju rolnictwa ekologicznego w Unii Europejskiej

Obserwując rozwój dwóch największych rynków, warto zwrócić uwagę na odmienne uwarunkowania tego procesu. W USA wzrost wartości sprzedaży i produkcji następuje głównie pod wpływem działania mechanizmów rynkowych [Dimitri, Oberholtzer 2005, s. 1]. Istotną obecnie obserwowaną tendencją jest oddolna inicjatywa konsolidacji marek prywatnych, która przyczynia się do poziomej integracji rynku. W odmienny sposób kształtowały się uwarunkowania rozwoju rolnictwa ekologicznego w UE, gdzie wzrost produkcji następował i następuje pod istotnym wpływem instytucjonalnego i finansowego wsparcia publicznego na szczeblu wspólnotowym. Czynnikiem regulacji był decydujący w tworzeniu podstaw rynku żywności ekologicznej. W tym kontekście przełomowym wydarzeniem było uchwalenie przez Radę EWG Rozporządzenia 2092/91 z 24 czerwca 1991 r. w sprawie rolnictwa ekologicznego (w 2007 r. uaktualnionego Rozporządzeniem Rady 834/2007) oraz oznakowania jego produktów i środków spożywczych. Dzięki tym zapisom usankcjonowano metody produkcji rolnictwa ekologicznego na gruncie systemu prawnego UE. Po stronie podaży przyczyniło się to do stabilizacji warunków produkcji i konkurencji, a po stronie popytu do uwiarygodnienia oznakowania żywności ekologicznej w odbiorze konsumentów. Stymulującą rolę odegrało unijne logo żywności ekologicznej, które w lipcu 2010 r. zostało zastąpione nowym znakiem.

Jednocześnie UE realizuje inne działania na rzecz wsparcia podaży. Od najważniejszego etapu reform Wspólnej Polityki Rolnej (WPR), tzw. Pakietu MacSharry'ego, wprowadzono dodatkowe (w stosunku do dopłat bezpośrednich) wsparcie finansowe dla rolników, w ramach programów rolnośrodowiskowych – jednego z najważniejszych instrumentów II filaru WPR UE. Dotacje dla rolników (średnio 183 EUR na ha) wynoszą ogółem ponad 0,5 mld EUR rocznie dla całej Unii [Dimitri, Oberholtzer 2005, s. 1]. Polityka stymulująca podjęcie produkcji ekologicznej okazała się skuteczna. Od 1993 do 2003 r. liczba gospodarstw ekologicznych zwiększyła się z 29 tys. do 149 tys., czyli o 413%. Do 2008 r. nastąpił dalszy wzrost, do 196 tys. (o 31% w stosunku do poziomu z 2003 r.). Łącznie w całym okresie stopa wzrostu liczby producentów ekologicznych wyniosła 575%, a ich udział w ogólnej liczbie gospodarstw w UE-15 wzrósł z 0,3% w 1993 r. do 2% w 2003 r. [*Organic farming in European Union...* 2005, s. 1]. Warto uwzględnić fakt, że w wyniku dwóch ostatnich etapów rozszerzenia Wspólnoty wskaźnik udziału w ogólnej liczbie gospodarstw zmniejszył się do 1,3% w 2007 r. (UE-27), a następnie wzrósł do 1,4% w 2008, co jest efektem przyspieszenia w UE-12 [Rohner-Thielen 2010, s. 2]. Podobne zmiany obserwuje się w przypadku zwiększenia powierzchni uprawnej. W okresie 1993-2000 powierzchnia ta została wzrosła z 0,7 mln ha do 4,3 mln ha (o 514%), a następnie w latach 2000-2008 z 4,3 mln ha do 7,8 mln ha (o dalsze 81%). W sumie w całym okresie wzrost wyniósł 1014%, dzięki czemu udział upraw

ekologicznych w całkowitych użytkach rolnych UE zwiększył się z 0,6% w 1993 r. do 4% w 2003 (UE-15). Warto podkreślić, że rozszerzenie UE w 2004 r. nie wpłynęło na obniżenie tego wskaźnika, co miało miejsce w przypadku udziału producentów ekologicznych w ogólnej liczbie gospodarstw. W 2008 r. uprawy ekologiczne w UE-27 stanowiły 4,3% ogółu, co było efektem przekształcania się głównie większych gospodarstw, zwłaszcza w nowych krajach członkowskich (UE-12), dzięki czemu farmy ekologiczne są na ogół znacznie większe niż konwencjonalne. Średnia wielkość gospodarstwa ekologicznego w UE wynosi 37 ha, a średnia dla wszystkich gospodarstw w UE to 13 ha [*Organic farming strong...* 2010]. Warto zwrócić uwagę, że państwa UE charakteryzują się największym udziałem powierzchni upraw ekologicznych w krajowych użytkach rolnych w porównaniu z innymi państwami świata. Co prawda na pierwszym miejscu są Falklandy – 36%, ale już następne cztery zajmują państwa europejskie: Lichtenstein – 28%, Austria – 15%, Szwajcaria – 11% i Szwecja – 11%. Dalej Gujana Francuska – 10,5% i kolejne państwa UE: Estonia – 9,6%, Łotwa – 9,1% oraz Czechy i Włochy – po 8% [*The world of organic agriculture...* 2010, s. 23].

Rozwój produkcji ekologicznej znajduje się na różnym poziomie w „starych” i „nowych” państwach członkowskich. W dużej mierze wynika to z późniejszego objęcia rolników z drugiej grupy unijnymi instrumentami wsparcia. Do momentu akcesji ten rodzaj produkcji miał tam marginalne znaczenie. Porównanie sytuacji obydwu grup państw znajduje się w tabeli 4.

Tabela 4. Porównanie stanu rolnictwa ekologicznego w krajach UE-15 i UE-12

Wyszczególnienie	UE-15	UE-12
Strona podaży:		
• Udział w liczbie gospodarstw ekologicznych w UE	83%	17%
• Udział w ogólnej liczbie gospodarstw	2,3%	0,6%
• Udział w powierzchni upraw ekologicznych UE	80%	20%
• Powierzchnia upraw	6,2 mln ha	1,46 mln ha
• Udział upraw ekologicznych w całkowitej powierzchni UR	4,8%	2,7%
Strona popytu:		
• Udział produktów ekologicznych w rynku żywności	2%	0,2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Powierzchnia upraw ekologicznych w krajach „piętnastki” jest znacznie większa niż w krajach, które przystąpiły do UE po 2004 r., i w dalszym ciągu rośnie (w skali 6% w okresie 2007-2008). W 2008 r. najwięcej obszarów zajętych pod uprawy ekologiczne znajdowało się w następujących krajach: Hiszpania (1,13 mln ha), Włochy (1 mln ha), Niemcy (0,91 mln ha), Wielka Brytania (0,72 mln ha) i Francja (0,58 mln ha), co łącznie stanowiło 56,8% całej powierzchni upraw ekologicznych dla UE. Największy udział powierzchni upraw ekologicznych w całkowitych użytkach rolnych występuje w Austrii (15,7%), Szwecji (11%) i we Włoszech (9%). W latach

2007-2008 największy przyrost powierzchni zanotowano natomiast w Hiszpanii (40%), a następnie na Cyprze (17,3%) i w Grecji (14%). W 2008 r. liczba gospodarstw ekologicznych w UE-15 wyniosła 169 982, a największy udział w ogólnej liczbie gospodarstw mają one również w Austrii (ponad 12%) oraz w Danii i Finlandii (w obydwu krajach ponad 6%).

Znaczący rozwój rolniczej produkcji ekologicznej w krajach „dwunastki” rozpoczął się wraz z akcesją do UE. W niektórych państwach (np. w Polsce) nastąpił ponad 100-procentowy wzrost powierzchni upraw w latach 2004-2008. Obecnie odsetek powierzchni w dalszym ciągu jest znacznie niższy niż w krajach UE-15 (zob. tab. 4), jednak w większości państw dynamicznie rośnie. Przykładowo w okresie 2007-2008 powierzchnia upraw na Słowacji zwiększyła się o 19,5%, a w Czechach, Estonii i Polsce o prawie 10%. Pomimo to liczba gospodarstw ekologicznych – 26 218 – w dalszym ciągu przekłada się na niski odsetek ich udziału w rolnictwie UE-12 (0,6%). Liczba gospodarstw rośnie w wolniejszym tempie niż powierzchnia upraw, co jest wynikiem przestawiania się większych gospodarstw na metody ekologiczne, i jest tendencją przeciwną do obserwowanej w skali świata, zwłaszcza w krajach rozwijających się (m.in. dzięki temu farmy ekologiczne są w UE średnio większe niż konwencjonalne). Najniższy odsetek gospodarstw ekologicznych w ogólnej liczbie podmiotów odnotowano w krajach, które do Unii przystąpiły najpóźniej, czyli w Rumunii i Bułgarii (w obydwu zaledwie 0,1%), co można tłumaczyć przesuniętymi w czasie efektami oddziaływania instrumentów wsparcia. Największy wskaźnik osiągnęły: Estonia (ponad 10%), Czechy (9%) i Łotwa (8,9%). Biorąc pod uwagę tendencję szybszego wzrostu powierzchni i liczby gospodarstw w państwach UE-12 niż w UE-15, można się spodziewać zbliżenia poziomu rozwoju rolnictwa ekologicznego w obydwu grupach państw. Niewątpliwie będzie temu sprzyjać rosnące zapotrzebowanie w Europie Zachodniej.

Wydatki na żywność w UE-15 mają na razie tylko 2-procentowy udział w wydatkach obywateli na żywność, jednak rynek rozwija się dynamicznie. Wartość sprzedaży w całej UE wrosła o 90% w latach 2003-2008, a tylko w roku 2008 stopa wzrostu wyniosła 10% [Schaack 2008, s. 5]. Nie następuje to jednak równomiernie we wszystkich państwach członkowskich. Znaczne zróżnicowanie dotyczy zarówno poziomu wydatków, jak i udziału sprzedaży żywności ekologicznej w całkowitym obrocie żywności. Obywatel UE wydaje na nią średnio 26 EUR rocznie; najwięcej Duńczycy – 132 EUR na osobę, Austriacy – 97 EUR i Niemcy – 71 EUR, najmniej Hiszpanie – 7,7 EUR, Portugalczycy i Czesi – po 6,6 EUR oraz Polacy – 1 EUR. Największy udział produktów ekologicznych w rynku żywności notuje się w Danii (6,7%), Austrii (5,3%), Szwecji (3,4%) i Niemczech (3,4%), gdzie wartość sprzedaży jest największa w całej UE i stanowi ponad 30% wspólnotowego rynku żywności ekologicznej (prawie 6 mld EUR rocznie). Inne duże rynki to: Francja – 2,6 mld EUR, Wielka Brytania – 2,5 mld EUR, Włochy – niecałe 2 mld EUR oraz Austria – 0,8 mld EUR, Dania i Szwecja – po 0,7 mld EUR. Najmniejszy udział w krajowych

rynkach żywnościowych odnotowuje się w krajach Europy Południowej – ok. 0,5% (z wyjątkiem Włoch – 3%) i Europy Środkowo-Wschodniej (0,1-1,0%).

Interesującym zjawiskiem jest silny wzrost wartości sprzedaży w krajach o największym udziale produktów ekologicznych w rynku. W okresie 2007-2008 w Szwecji nastąpił wzrost o 38%, w Danii o 29%, a w Niemczech o 10% (wyjątkiem są tutaj Czechy, gdzie przy 0,8-procentowym udziale w rynku nastąpił wzrost sprzedaży o 40%) [Schaack 2008, s. 6]. Może to świadczyć o tendencji do kumulatywnej ekspansji rynku w państwach wysoko rozwiniętych, co oznacza korzystne wzajemne oddziaływanie podaży i popytu. Im większy jest udział produktów ekologicznych w rynku, tym są one łatwiej dostępne, a konsument jest bardziej ich świadomy i dzięki temu w większym stopniu zainteresowany kupnem. Prawdopodobnie występuje też pozytywne sprzężenie zwrotne pomiędzy rozwojem systemu dystrybucji i wzrostem popytu. Należy również zwrócić uwagę na to, że największy udział w rynku i największy wzrost sprzedaży żywności ekologicznej występuje w krajach o najwyższym dochodzie *per capita*, gdzie równie wysoki jest poziom świadomości ekologicznej, a co za tym idzie – większa jest także skłonność do zapłaty na dobro mające związek z jakością środowiska (WTP³). Biorąc pod uwagę przewidywaną konwergencję gospodarczą krajów o średnim poziomie dochodu *per capita* do średniej unijnej, można się tam spodziewać wzrostu popytu na żywność ekologiczną. Przykładem może być wspomniany wyżej dynamiczny wzrost sprzedaży w Czechach.

4. Rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce po akcesji do Unii Europejskiej

W Polsce rynek żywności ekologicznej znajduje się w początkowej fazie rozwoju. Wartość sprzedaży jest jedną z najniższych w Europie i w 2008 r. wynosiła 50 mln EUR [Schaack 2008, s. 9]. Wyższa była nawet w Czechach (68 mln EUR), kraju znacznie mniejszym pod względem liczby ludności. Udział w rynku również należy do najniższych – 0,1%. Niezależnie od tych niekorzystnych danych można zaobserwować pomyślne tendencje ewolucji rynku, którego wartość zaczęła w ostatnich latach rosnąć. W 2009 r. stopa wzrostu wyniosła 20-30% [Vaclavik 2010, s. 6]. Inicjacja dynamicznego rozwoju rolnictwa ekologicznego nastąpiła w momencie przystąpienia do UE i od tej pory obserwuje się znaczący wzrost liczby producentów żywności ekologicznej, a także powierzchni uprawnej. Największy przyrost liczby gospodarstw wystąpił w latach 2004 i 2005, kiedy rolnicy zaczęli otrzymywać unijne dotacje do produkcji ekologicznej (odpowiednio 64% i 94%). Można uznać, że są one najważniejszym czynnikiem wpływającym na decyzje rolników w sprawie przestawiania się na metody rolnictwa ekologicznego. Potwierdzają to wyniki

³ WTP (ang. Willingness to Pay) – skłonność do zapłaty za zachowanie dobra środowiskowego; zob. szerzej: [Fiedor 2002, s. 170-195].

badania przeprowadzonych przez autora niniejszego artykułu. Wśród rolników konwencjonalnych zainteresowanych metodami rolnictwa ekologicznego (16% respondentów) znacząca większość (81%) jest jednocześnie chętna do uczestnictwa w programie rolnośrodowiskowym [Kociszewski 2010, s. 199-223]. Dzięki znaczącemu wzrostowi liczby gospodarstw ekologicznych ich udział w ogólnej liczbie polskich gospodarstw osiągnął ok. 1% w 2009 r., jednak w dalszym ciągu kształtuje się na niskim poziomie w porównaniu z państwami UE-15. Udział powierzchni upraw ekologicznych również jest niski (1,9%), należy jednak zwrócić uwagę, że stopa wzrostu jest jedną z najwyższych w Europie – prawie 10% w 2008 r. Liczba gospodarstw w tym roku zwiększyła się o ponad 17%, co jest tendencją odmienną niż w innych państwach UE-12, a zbliżoną do zmian obserwowanych w Afryce czy Azji. Wydaje się, że wynika to ze specyfiki polskiego rolnictwa, które jest wysoce rozdrobnione i w dużej mierze zachowało charakter rodzinny.

W tym kontekście istnienie dużej liczby niewielkich powierzchniowo gospodarstw stosujących nadal ekstensywne metody produkcji można postrzegać jako jedno z korzystnych uwarunkowań dalszego rozwoju produkcji ekologicznej. Inne czynniki rozwoju po stronie podaży (oprócz dotacji unijnych) to często występujące nadwyżki zasobów pracy oraz stosunkowo niewielki dotychczas zakres degradacji środowiska na obszarach wiejskich. Po stronie popytu również można się spodziewać nasilenia sprzyjających tendencji. Powinny one wynikać z takich czynników wewnętrznych, jak przewidywany wzrost dochodów polskiego społeczeństwa w średnio- i długookresowej perspektywie czy pogarszająca się wraz z intensyfikacją rolnictwa jakość żywności konwencjonalnej, a także z czynników zewnętrznych, do których należą rosnące rynki innych państw członkowskich UE i związane z tym możliwości stopniowego włączania żywności ekologicznej do międzynarodowego handlu.

Dotychczas barierę rozwoju rolnictwa ekologicznego stanowi system dystrybucji, znajdujący się w początkowej fazie rozwoju. W dalszym ciągu opiera się on na sprzedaży bezpośredniej, a liczba sklepów specjalistycznych czy stoisk w supermarketach jest niewielka. Nieliczne sklepy specjalistyczne często mają problemy z utrzymaniem stałych dostaw produktów ekologicznych, poza tym charakteryzują się małą powierzchnią i – w porównaniu ze sklepami specjalistycznymi z innych krajów UE – oferują dość wąski zakres asortymentu. Pomimo istniejących trudności w budowie trwałych kanałów dystrybucji również w tym aspekcie można zaobserwować symptomy korzystnych przemian, które zachodzą wraz z szybkim wzrostem możliwości produkcyjnych. Następuje stopniowe odchodzenie od dominującej dotychczas sprzedaży bezpośredniej w kierunku sprzedaży pośredniej. Tego rodzaju ewolucja kanałów dystrybucji może być nazwana dojrzwaniem rynku produktów ekologicznych. Powstają nowe, duże sklepy ekologiczne, na razie w Warszawie. Pojawiają się sieci sprzedaży, zarówno w formie odrębnych sklepów specjalistycznych, jak i punktów sprzedających żywność ekologiczną w centrach handlowych. Produkty ekologiczne są także stopniowo wprowadzane do sprzedaży w supermar-

ketach i hipermarketach, jednak w ograniczonym zakresie. Należy tutaj zauważyć, że włączenie żywności ekologicznej do konwencjonalnych kanałów dystrybucji może stwarzać zagrożenia dla produkcji tego typu – może ona utracić walor wyjątkowości, swoją specyfikę. Konsument może nie zwracać na nią uwagi w zalewie masowej oferty i dodatkowo może być zniechęcony wyższą ceną. Zważywszy na te zagrożenia, wydaje się, że najbardziej pożądanym kierunkiem rozwoju systemu dystrybucji żywności ekologicznej w Polsce są sklepy specjalistyczne, w których owa specyfika produktów ekologicznych jest w szczególny sposób wzmocniana i promowana.

Biorąc pod uwagę perspektywy dalszego rozwoju rolnictwa ekologicznego, zwłaszcza w kontekście budowy trwałych powiązań producentów w systemem dystrybucji, należy uznać, że istotnym rozwiązaniem powinny być grupy producenckie, czyli organizacje zrzeszające rolników, przetwórców i handlowców. Dzięki ich funkcjonowaniu rolnicy ekologiczni mieliby większe możliwości pertraktacji cen z odbiorcami i mogliby wspólnie realizować większe inwestycje. Rozwój grup producenckich byłby korzystny zarówno w kontekście integracji pionowej (usprawnienie przepływu surowców rolnych do przetwórców i produktów do podmiotów zajmujących się handlem), jak i poziomej (kooperacja producentów). Ponadto mógłby się przyczynić do zatrzymania wartości dodanej w rolnictwie oraz osiągnięcia korzyści skali, co jest istotne w kontekście zapewnienia odpowiednio wysokiego wolumenu dostaw. W Polsce gospodarstwami ekologicznymi są głównie te o małym areale, co powoduje, że wielkość produkcji pojedynczego gospodarstwa czasem nie zaspokaja zapotrzebowania sklepów specjalistycznych czy supermarketów.

Dostrzegając pomyślne perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce oraz jego rozwój obserwowany w UE i innych częściach świata, należy uwzględnić, jaki wpływ na ten proces ma globalny kryzys ekonomiczny. Zważywszy, że kryzysowi towarzyszy spadek lub spowolnienie wzrostu dochodów, szczególnie w państwach wysoko rozwiniętych, można się spodziewać ograniczeń możliwości rozwoju rynku poprzez wpływ na popyt. Obecnie nie są jeszcze dostępne dokładne dane na temat wartości produkcji i sprzedaży produktów ekologicznych w skali globalnej i regionalnej, stąd trudno jest badać przebieg rzeczywistych tendencji. Jeśli jednak weźmiemy pod uwagę szacunkowe dane z rynków poszczególnych krajów, możemy stwierdzić, że nie należy się spodziewać spadku produkcji i sprzedaży, a jedynie spowolnienia ich wzrostu. Wynika to ze specyfiki konsumpcji produktów ekologicznych, która wiąże się z zaspokajaniem wyższych potrzeb i występuje przede wszystkim wśród lepiej sytuowanych nabywców. Zgodnie z koncepcją efektu rygla (zapadki) w procesie konsumpcji nie będą oni łatwo rezygnować z osiągniętego standardu – tym bardziej że decyzje o wyborze żywności ekologicznej są poparte silnym przekonaniem o jej jakości i świadomością ekologiczną. Według nielicznych dostępnych opracowań wpływ kryzysu na rynek produktów ekologicznych jest zauważalny w niewielkim zakresie i w zróżnicowany sposób w poszczególnych państwach [Vaclavik 2010, s. 9]. Największe zmiany odnotowano w Wielkiej Brytanii,

gdzie supermarkety ograniczyły zamówienia w obawie przed spadkiem popytu. Nie doszło jednak do ograniczenia obrotów w sklepach specjalistycznych, co może mieć związek z większym przywiązaniem ich klientów. Na największym europejskim rynku, jakim są Niemcy, nie zaobserwowano na razie objawów kryzysu (a nawet dynamiczny wzrost produkcji w Bawarii). Pogorszenie sytuacji rynkowej nastąpiło natomiast w Szwajcarii, Czechach i na Węgrzech. Uwzględniając cały rynek UE oraz rynek USA, ostatnio notuje się spadek cen, co może świadczyć o ich wysokiej wrażliwości na zmiany popytu.

Innym wartym rozważenia zagadnieniem jest wpływ rozwoju rolnictwa ekologicznego na zapobieganie przyczynom i skutkom globalnego kryzysu ekonomicznego. Wydaje się, że pomimo korzystnego oddziaływania na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, ze względu na niewielki udział w rynku, rozwój produkcji ekologicznej nie może przewyciężyć kryzysu w skali poszczególnych regionów świata czy całego globu. Poza tym, ze względu na ograniczone możliwości osiągnięcia dużej skali produkcji i wysokie koszty, nie wydaje się, aby rolnictwo ekologiczne mogło przyczynić się do rozwiązania problemów związanych z deficytem żywności na świecie. Asortyment ten pozostanie jednak w segmencie rynku ukierunkowanym na konsumenta o wyższych dochodach, nastawionego na zaspokajanie wyższych potrzeb. Potencjalnie stabilizujące oddziaływanie na sytuację gospodarczo-społeczną w rolnictwie i na obszarach wiejskich jest możliwe natomiast w skali lokalnej. Z racji tego, że produkty ekologiczne są w dużej mierze dystrybuowane w pobliżu miejsca wytworzenia, sytuacja producentów jest częściowo niezależna od zmian na rynkach światowych. Rozdrobnienie produkcji ogranicza wpływ rynków finansowych. Ponadto konsument jest do tych produktów przywiązany i tak łatwo nie rezygnuje z zakupu, a więc popyt jest stosunkowo stabilny. Można również podkreślić korzyści związane z zagospodarowaniem zasobów pracy. Wymienione uwarunkowania mogą także sprzyjać eksporterom z państw rozwijających się.

5. Zakończenie

Światowy rynek żywności ekologicznej, zwłaszcza w USA i UE, sukcesywnie rośnie, przy czym UE utrzymuje pozycję lidera pod względem wartości sprzedaży. Chłonność tych dwóch rynków oddziałuje na wzrost możliwości produkcyjnych na świecie, a szczególnie w krajach rozwijających się, gdzie powierzchnia uprawna i liczba producentów dynamicznie rośnie, w dużej mierze z przeznaczeniem na eksport. Odmienne są uwarunkowania rozwoju rynku w UE i USA. W UE na rozwój rynku oddziałują zarówno korzystne tendencje wpływające zarówno na popyt, jak i na podaż, w obu przypadkach stymulowane czynnikiem regulacji. Po stronie popytu należy zwrócić uwagę na rosnące oddziaływanie czynników pozacenowych, zwłaszcza dochodu konsumenta, jego świadomości ekologicznej, jakości produktu, a także regulacji unijnych, które tę jakość zapewniają i promują. Po stronie podaży istotne jest, że liczba producentów i powierzchnia upraw stale rosną, zarówno pod

wpływem zwiększającego się popytu, jak i płatności II filaru WPR. W USA wzrost sprzedaży i produkcji następuje głównie pod wpływem oddziaływania sił wolnorynkowych. W UE jednoczesny wzrost popytu i podaży stworzył korzystne uwarunkowania dla rozwoju systemu dystrybucji, w którym dominują sklepy specjalistyczne, a w ostatnich czasach także sklepy wielkopowierzchniowe (szczególnie w północnej Europie).

W krajach UE-12 (w tym w Polsce) rynek rolnictwa ekologicznego jest jeszcze słabo rozwinięty, jednak dynamicznie wzrastają możliwości produkcyjne, powierzchnia upraw i liczba producentów. Można uznać, że istnieją pomyślne perspektywy i potencjał dla jego dalszej ewolucji, dzięki czemu można przewidywać zbliżenie poziomu rozwoju w stosunku do państw UE-15. Uwarunkowania tego procesu mają charakter popytowy i podażowy. W pierwszym przypadku dotyczą spodziewanego wzrostu dochodów społeczeństwa, rosnącej świadomości ekologicznej i konsumenckiej oraz chęci częściowego zastąpienia żywności konwencjonalnej (o pogarszającej się jakości) żywnością ekologiczną. Wśród uwarunkowań podażowych szczególne znaczenie ma wpływ instrumentów WPR, w tym zwłaszcza dotacji dla producentów. Istotną barierę stanowi natomiast słabo rozwinięty system przetwórstwa oraz dystrybucji.

W Polsce, ze względu na korzystne uwarunkowania popytowe i podażowe, można dostrzec symptomy rozwoju systemu dystrybucji. W tym aspekcie pożądanym kierunkiem jest zwiększenie liczby sklepów specjalistycznych, m.in. w galeriach handlowych i hipermarketach. Żywność ekologiczna jest tak specyficznym produktem, że ewolucja systemów dystrybucji powinna następować sposobem sprzyjający zachowaniu jej unikatowości w porównaniu z żywnością konwencjonalną. Biorąc pod uwagę ustalenia zawarte w opracowaniu, można zauważyć, że w Polsce w pierwszej kolejności zaczęła się rozwijać strona podaży i możliwości produkcyjne, a popyt i sfera dystrybucji znajdują się dopiero w początkowej fazie rozwoju i samoistnie nie stanowią jeszcze wystarczającego czynnika wzrostu sprzedaży. Rolnictwo ekologiczne nie rozwijałoby się tak dynamicznie bez silnego oddziaływania regulacji UE. Wspomniane pomyślne symptomy wzrostu popytu i poprawy systemu dystrybucji mogą świadczyć o ich stymulującej roli w przyszłości. Globalny kryzys ekonomiczny poprzez ograniczenie popytu w niektórych krajach oddziałuje na spowolnienie wzrostu sprzedaży żywności ekologicznej, jednak nie powinien wywołać załamania rynku. Wskazują na to zaprezentowane uwarunkowania dotychczasowego rozwoju rolnictwa ekologicznego oraz wyniki badań przeprowadzonych przez autora. Ponadto nie należy się spodziewać, by konsumenci byli skłonni do rezygnacji czy znacznego ograniczenia zakupów żywności ekologicznej, ponieważ charakteryzują się wysokim poziomem wiedzy dotyczącej niskiej jakości produktów rolnictwa konwencjonalnego oraz powodowanych przez nie problemów środowiskowych.

Literatura

- Dimitri C., Oberholtzer L., *Market-led versus government facilitated growth. Development of U.S. and EU organic agricultural sectors*, USDA Electronic Outlook Report from the Economic Research Service 2005, www.ers.usda.gov/publications/wrs0505, dostęp: 24.09.2010.
- Fiedor B. (red.), *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002.
- Kociszewski K., *Potencjał rozwoju rolniczej produkcji ekologicznej jako czynnik zrównoważonego rozwoju w świetle badań ankietowych na Dolnym Śląsku*, [w:] S. Sokołowska, A. Bisaga, *Wieś i rolnictwo w procesie zmian*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2010.
- Organic farming in European Union – facts and figures*, European Commission, Brussels 2005, www.organic-europe.net.
- Organic farming strong in EU after decade of growth*, “Agra Europe Weekly” 23.07.2010.
- Organic Market Report 2010*, Soil association 2010, <http://www.soilassociation.org/Businesses/Marketinformation/tabid/116/Default.aspx>, dostęp: 27.04.2010.
- Porównanie liczby zgłoszeń działalności w rolnictwie ekologicznym zgłoszonych w pierwszym półroczu 2005, 2006 i 2007 roku*, Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Warszawa 2007.
- Producenci ekologiczni w 2009 roku*, Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Warszawa 2010.
- Rohner-Thielen E., *Area under organic farming increased by 7.4% between 2007 and 2008 in the EU-27*, Eurostat, Statistics in focus 10/2010, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/database>, dostęp: 27.04.2010.
- Rozporządzenie Rady EWG 2092/91 z dnia 24 czerwca 1991 r. w sprawie rolnictwa ekologicznego oraz znakowania jego produktów i środków spożywczych*, OJ L 198, 22.07.1991.
- Rozporządzenie Rady WE 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i zastępujące Rozporządzenie Rady EWG 2092/91*, OJ L 189/1, 20.07.2007.
- Sahota A., *The global market for organic food and drinks*, Organic Monitor, London 2010.
- Schaack D., *Organic area and sales in Europe*, BioFach, Nuremberg 2008.
- Stan rolnictwa ekologicznego w Polsce 2007-2008*, Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Warszawa 2009.
- The world of organic agriculture 2010, statistics and emerging trends*, FiBL, IFOAM 2010.
- Vaclavic T., *How the organic retailers cope with the economic downturn*, Green Marketing 2010, www.greenmarketing.cz, dostęp: 30.10.2010.
- Willer H., Kilcher L., *The world of organic agriculture. Statistics and emerging trends*, IFOAM, Bonn and FiBL, Frick 2010.

DEVELOPMENT OF ORGANIC FOOD MARKETS ON GLOBAL, REGIONAL AND MACROECONOMIC SCALE

Summary: The goal of the paper is the identification of the most important conditions of organic food markets changes in the first decade of the XXIst century. The characteristics (aimed at the goal) refers to the global scale, regional scale on the example of EU and macroeconomic scale on the example of Poland. Basing on statistical data it was stated that from the 1990s the dynamic development of organic farming is taking place worldwide (especially in the developing countries). The process is strongly influenced by the absorption level of two largest markets – the USA and EU. In the EU the sales value increase is the result of institutional and financial support of Common Agriculture Policy. Organic farming is poorly developed in EU-12 countries but it develops in faster pace there. It also refers to Poland where at the first stage production possibilities started to increase and on the demand-side only the symptoms of positive changes are observed. The important barrier of market development is distribution system. Nevertheless, it can be stated that there are good perspectives for further market development.

Keywords: organic farming, ecological products markets, global and regional food markets, environment protection in agriculture.